ISSN 1301 7667

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
YAYINLARI
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY

OLBA
XXIX

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2021

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXIX

© 2021 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667
Yayıncı Sertifika No: 18698

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.
The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.

Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: +90 324 361 00 01 • 14730 / 14734
Fax: +90 324 361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by
Sonsöz Gazetecilik, Matbaacılık, Rek. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.
İvedik Mah. Matbaacılar Sit. 1341. Cad. No: 56-58 İvedik OSB - Yenimahalle / ANKARA
Tel: +90 312 394 57 71 Fax: +90 312 394 57 74 • Sertifika No: 18698

Grafik / Graphic
Digilife Dijital Basım Yay. Tan. ve Org. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Güvenevler Mah. 1937 Sk. No.33 Yenişehir / MERSİN
Tel: +90 324 231 14 16 • www.digilifemersin.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM) YAYINLARI-XXIX
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY (KAAM)-XXIX

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Marion MEYER (Viyana Üniversitesi)
Prof. Dr. Susan ROTROFF (Washington Üniversitesi)
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İ. Hakan MERT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN (Anadolu Üniversitesi)

MERSİN
2021

İçindekiler / Contents

Gülsün Umurtak – Fatih Çongur
The Early Bronze Age II Settlement at Bademağacı Höyük: An Evaluation of the Pottery and Beak Spouted Jugs
(Bademağacı İlk Tunç Çağı Yerleşmesi: Çömlekçilik ve Gaga Ağızlı Testiler Üzerine Bazı Değerlendirmeler) 1

Mahmut Bilge Baştürk – Elif Baştürk
A Bronze Bowl with Swivelling Handle from Şarhöyük – Dorylaion
(Şarhöyük – Dorylaion'dan Döner Halka Kulplu Tunç Bir Kap) 25

Elif Genç
Tilbaşar Erken Tunç Çağı Pişmiş Toprak Figürinleri Üzerine Bir Değerlendirme
(An Evaluation on the Early Bronze Age Terracotta Figurines of Tilbaşar) 47

Éric Jean
The 'Ḫilani': A Late Bronze Age Amuq-Cilician or Syro-Cilician Architectural Tradition?
('Ḫilani': Bir Geç Tunç Çağ'ı Amuq-Kilikia veya Syro-Kilikia Mimari Geleneği?) 77

K. Serdar Girginer
Tatarlı Höyük'ten Geç Hitit Çağı'na Ait Bir 'Sürme Kutusu'
(A 'Kohl Box' from the Neo-Hittite Period from Tatarlı Höyük) 109

Daniş Baykan
MÖ 1. Binde Makara Küpeler: Tanımlama ve Tespit
(Ear Spools from 1st Millennium BC: Definition and Identification) 137

Gül Işın – Hacer Sancaktar
Arykanda - Arif Kale'den Hayvanlar Eşliğindeki Tanrıça Heykelciği
(Goddess Figurine with Animals from Arykanda - Arif Kale) 167

Mustafa Şahin
Knidos Yuvarlak Tapınak Terası Pişmiş Toprak Adak Protomları
(The Terracotta Votive Protoms from the Round Temple Terrace at Cnidus) 189

Sabri Arıcı
Myrleia/Apameia'dan (Bursa/Mudanya) Bir Bronz Çocuk Heykeli
(Eine Bronze Kinder-Statue aus Myrleia/Apameia (Bursa/Mudanya) 227

Hasan Kasapoğlu – Cevat Başaran
Parion Odeionu'nda Bulunan Artemis/Diana Heykeli
(An Artemis/Diana Statue from the Odeon of Parion) 245

Şehnaz Eraslan – Ahmet Ali Altın
Nikaia'dan (İznik) Alışılmışın Dışında Bir Sütunlu Lahit
(An Extraordinary Columnar Sarcophagus form Nikaia) 269

Deniz Kaplan – İ. Ethem Koçak – Ali Alkan
Kappadokia'da Bir Anıt: Ozan Köyü Anıt Mezarı ve Legio XII Fulminata
(Monument from Kappodokia: Monumental Tomb in Ozan Köyü and the Legio XII Fulminata) 287

Murat Taşkıran
Son Araştırmalar Işığında Sillyon Roma Hamamı
(The Roman Bath at Sillyon in the Light of Recent Researches) 313

Bilge Hürmüzlü – Burak Sönmez
A New Member of the Late Roman D Koiné? A New Red-Slipped Pottery Group Found at Seleukeia Sidera
(Geç Roma D Koinési'nin Yeni Bir Üyesi mi? Seleukeia Sidera'da Ele Geçen Yeni Bir Grup Kırmızı Astarlı Seramik) 349

Burhan Varkıvanç – Hülya Kökmen-Seyirci
Cumanın Camii'ndeki Erken Bizans Dönemi Paye Başlıkları
(Pier Capitals Dated to the Early Byzantine Period in Cumanın Camii) 363

Vedat Keleş – Kasım Oyarçin
Parion Tiyatrosu Hyposcaenium Bölümü'nden Ele Geçen Geç Roma Dönemi Sikkeleri Üzerine Değerlendirmeler
(Evaluations on Late Roman Coins Recovered from the Hyposcaenium Section of the Theater in Parion) 391

Erkan Kurul
Eskiçağ Thalassografisi Çerçevesinde 'Ege Denizi' Adlandırmaları
(Naming the 'Aegean Sea' within the Scope of Ancient Thalassography) 423

Savaş Dinçer Lenger
Price 2803: Reattribution of a Macedonian Regal Bronze Coin from Western Asia Minor to Tarsus in Cilicia
(Price 2803: Küçük Asya'nın Batısına Atfedilen Bir Makedon Krali Bronz Sikkenin Tarsus'a (Kilikya) Reatribüsyonu) 445

Mehmet Alkan – İlker Işık
Savatra Antik Kentinden Yeni Adak Yazıtları
(New Votive Inscriptions from the Ancient City of Savatra) 457

Gülcan Kaşka – Elif Akgün-Kaya
Apollonia'dan Yeni Bir Onurlandırma Yazıtı: Cornutus Sülalesinin Değerlendirilmesi
(A New Honorary Inscription from Apollonia: An Assessment of the Cornuti Family) 475

Elif Alten-Güler
Perge'den Üç Yeni Yazıt
(Three New Inscriptions From Perge) 491

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI 'OLBA'

Amaç

Olba süreli yayını; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu'ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Arkeolojik çalışmalarda sadece belli bir alan veya bölge ile sınırlı kalmaksızın 'Eski Çağ Bilimleri'ni birbirinden ayırmadan ve bir bütün olarak benimseyerek bilim dünyasına değerli çalışmaları sunmayı amaçlamaktadır.

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayı sonunda gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu'ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ile Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nümizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a- Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.

   b- Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.

   c-Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.

   d-Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.

2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:

   a) Metin içinde her cümlenin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.

   b) Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.

c) Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).

d)Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).

3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar" bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar ve makaleler için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece "fig." kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.

6. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.

7. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.

8. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmeldir.

9. Özetin altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.

10. Metin, figürler ve figürlerin dizilimi (layout); ayrıca makale içinde kullanılan özel fontlar 'zip'lenerek, We Transfer türünde bir program ile bilgisayar ortamında gönderilmelidir; çıktı olarak gönderilmesine gerek yoktur.

11. Figürlerde çözünürlük en az 300 dpi; format ise tif veya jpeg olmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY

'RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY'

JOURNAL 'OLBA'

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is the end of November each year.

The Journal 'Olba', being published since 1998 by the 'Research Center of Cilician Archeology' of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.

   b. The text should be written in 10 puntos ; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos 'Times New Roman' (for PC and for Macintosh).

   c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.

   d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.

2. Punctuation (hyphen) Marks:

   a) One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.

   b) The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.

   c) The indication fig.:

   *It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);

   *If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).

3. The 'Bibliography' and 'Abbreviations' should take part at the end of the article. The 'Abbrevations' used in the footnotes should be explained in the 'Bibliography' part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., "Inschriften aus dem Museum von Denizli", Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books and articles):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an auther that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographies, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviaton should not be used).

5. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.

6. A list of figures should take part at the end of the article.

7. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photograps 10 in number.

8. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.

9. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.

10. Figures should be at least 300 dpi; tif or jpeg format are required.

11. The article, figures and their layout as well as special fonts should be sent by e-mail (We Transfer).

OLBA XXIX, 2021, 167-188
ISSN 1301-7667

Makale Geliş | Received : 10.06.2020
Makale Kabul | Accepted : 12.08.2020

ARYKANDA - ARİF KALE'DEN HAYVANLAR EŞLİĞİNDEKİ TANRIÇA HEYKELCİĞİ

Gül IŞIN – Hacer SANCAKTAR *

ABSTRACT

Goddess Figurine with Animals from Arykanda - Arif Kale

The Arif Kale settlement is located to the south of the Village Arif and city Arykanda on the highway between the districts of Elmalı and Finike, East of Lycia. The figurine, which constitutes the subject of this study, was unearthed in the 2018 excavation season during the works on the western part of the Decumanus Maximus of Arif Kale. The Decumanus Maximus connects the two main gates located in the east-west direction of the city. The figurine in question was used as a filling material in a wall dated to the 7th-9th centuries AD. The figurine, which was found as a spolia material is stylistically similar to the depictions on votive altars and steles of which examples are known from Arykanda and the Lycian Region. This mentioned artefact has different characteristics of the iconography of Meter, Artemis Lagbene and Artemis Kynegetis, whose iconography is known with the help of inscribed reliefs; however, its iconography differs from those of the three goddesses listed here. Therefore the artefact is unique among known goddess iconographies. In this study, the Arykanda figurine which does not bear an inscription is identified by comparing it with different iconographies that carry similarities.

Keywords: Arykanda-Arif Kale, Artemis, Lagbene, Kynegetis, Tauropolos, Potnia Theron.

ÖZ

Arif Kale yerleşimi, Lykia Bölgesi'nin doğusunda Elmalı ve Finike ilçeleri arasından geçen karayolu üzerindeki Arif Köyü'nün ve Arykanda kentinin güneyinde yer alır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan heykelcik, kale yerleşiminde 2018 yılı kazı sezonunda Decumanus Maximus'un batısında yapılan çalışmalarda ele geçmiştir. Decumanus Maximus, kentin doğu-batı doğrultusunda yer alan iki ana kapıyı birbirine bağlamaktadır. Söz konusu eser, olasılıkla MS 7.-9. yüzyıllara tarihlendirilen alanda devşirme malzeme ve kaba yonu taşların kullanıldığı bir duvar içerisinde dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Devşirme malzeme olarak ele geçen heykelcik, Lykia

* Prof. Dr. Gül Işın, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 07058 Kampus Antalya. E-mail: gulisin@akdeniz.edu.tr. Orcid No: 0000-0002-2836-6341
Dr. Öğr. Üyesi Hacer Sancaktar, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 66100 Kampus Yozgat. E-mail: hacer.sancaktar@bozok.edu.tr. Orcid No: 0000-0003-3268-7890
Söz konusu malzemenin çalışılması konusunda izinleri ve destekleri nedeniyle, Arykanda Kazıları başkanı Sayın Doç. Dr. V. Macit Tekinalp'e teşekkürlerimizi sunarız.

Bölgesi'nde ve Arykanda kentinden bilinen adak sunakları ve stelleri üzerindeki tasvirlerle stilistik açıdan benzerlik göstermektedir. Söz konusu eser yazıtlı kabartmalar yardımıyla ikonografileri tanınan Meter, Artemis Lagbene ve Artemis Kynegetis ikonografilerinin farklı özelliklerini taşır; ancak sıralanan üç tanrıça ikografisinden de farklıdır. Eser, mevcut yayınlar dikkate alındığında bilinen tanrıça ikonografileri içinde üniktir. Çalışmada yazıtı da bulunmayan Arykanda heykelciği yakınlık kurulan farklı ikonografilerle karşılaştırılarak kimliklendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arykanda-Arif Kale, Artemis, Lagbene, Kynegetis, Tauropolos, Potnia Theron.

Giriş

Arif Kale yerleşimi doğu Lykia kentlerinden Arykanda'nın kuş uçumu 750 metre güneyinde konumlanır (fig. 1-2). 2014 yılından itibaren yürütülen sistemli kazı çalışmaları ile Arif Kale'nin Geç Antik Dönem Anadolu'sunun planlanarak inşa edilmiş az sayıdaki yerleşmelerinden biri olduğu ve bu planlamanın MS IV. yüzyılın sonları ile MS V. yüzyılın başları itibariyle gerçekleştiği anlaşılmıştır (fig. 3). Yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda bu Geç Antik Çağ yerleşiminin kuruluşunda ana kent Arykanda'dan bolca devşirme malzeme kullanıldığı anlaşılmıştır.

Çalışma konusunu oluşturan heykelcik, 2018 yılında Arif Kale yerleşiminde Decumanus Maximus'un batısında yapılan kazılarda ele geçmiştir[1]. Heykelciğin bulunduğu bu cadde, kentin doğu-batı aksında yer alan iki ana kapıyı birbirine bağlamaktadır. Tanıtılacak heykelcik, caddenin batısında devşirme malzeme ve kaba yonu taşların kullanıldığı bir duvar içerisinde tespit edilmiştir (fig. 4-5) .

Özgün ikonografisi ile kimliklendirilmesinde zorluklar olan Arykanda heykelciği aşağıda korunma durumundaki sorunları ele alan ayrıntılı bir tanımla okuyucuya sunulmuştur. Eserin öne çıkan özellikleri arasında tespit edilen hayvanların belirlenmesi sonrası heykelciğin "hayvanlar eşliğindeki tanrıça" tanımlaması içindeki yeri tartışılmış; ardından ele geçtiği Lykia kültür coğrafyası ve komşularındaki benzer kültlere ait yazıt, sikke, adak kabartmaları gibi veriler değerlendirilerek eserin olası kimliği ve tarihlendirmesine dair bir öneri getirilmiştir.

Tanım

Arif Kale yerleşiminde bulunmuş yaklaşık 18 cm yüksekliğindeki yerel kireçtaşı heykelcik[2] kırık, eksik ve yıpranmalara rağmen oturan bir kadını betimlediği belirgindir. Eserin üç yüzü kabartma olarak çalışılmış, arka kısım düzleştirilerek bırakılmıştır (fig. 6-10). Yüksek arkalıklı ve kolçaksız taht benzeri bir yerde oturan kadın cepheden verilmiştir. Eserin başı, dizlerden aşağısı ve üst bacakların yüzeyi oldukça yıpranmış ve eksiktir. Taht benzeri oturağın yan ayak boşluklarına yerleştirilmiş iki hayvan betimlemesi ile cephede çok yıpranmış olmakla birlikte ayakların altında bir başka hayvan silueti seçilmektedir. Taht ve hayvanların varlığı ile kadının giysi düzenlemesi

1 Decumanus Maximus'da yapılan çalışmalar için bk. Tekinalp v.d. 2019, 95-97.
2 Heykelciğin genel ölçüleri: Y: 18,3 cm G: 8,4 cm D: 10,5 cm fig. D: 8,6 cm

eserin antik çağ ikonografisinden çok iyi tanınan "Ana Tanrıça" betimlemeleri içinde değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koyar.

Oturur biçimde tasvir edilen tanrıçanın başının bir kısmı, yüz detaylarının ise tamamı kırık ve eksiktir. Ellerin pozisyonu net olarak anlaşılamamakla birlikte kollar dirseklerden hafifçe kıvrılarak bacaklar üzerine doğru uzatılmıştır. Dizlerden aşağısı yoğun biçimde yıpranmıştır. Ancak figürün oturma pozisyonu ve bacak gövde oranlamaları ayakların zeminin yukarısında sonlanmış olduğuna işaret eder. Bu bağlamda tanrıçanın zemindeki bir hayvan ya da bir taburenin üzerine basıyor olması beklenmelidir.

Yüz detayları tamamen tahrip olmuş figürün başı örtülüdür. Tanrıça iki giysi ile tasvir edilmiştir. Üstteki giysi başı örten ve kalın bir kumaş hissi veren himationdur. Himation boynun iki yanından omuzları örterek dirseklere doğru verev bir dönüş yaparak uzanır. Daha ince kumaştan olduğu çeşitlenmiş kıvrım düzenlemelerinden anlaşılan içteki khiton göğüs altına yakın bir yerden çift şeritli bir kemerle sıkıştırılmıştır. Aşınmış yüzeyde zorlukla da olsa göğüs üzerinde düzenli verev kıvrımlara ait izler seçilebilmektedir. Khitonun yakası ikili bir hat halinde geniş bir yay çizmekle birlikte iki göğüs arasında "V" biçimli bir form almıştır. Kemerin hemen altında tarakla taranmış gibi düz bir biçimde inen khiton kıvrımlarının bittiği yerde bacaklar üzerine sarıldığı anlaşılan himation, khiton kıvrımlarının zıt yönünde yatay bir bant ile vurgulanmıştır.

Tahtın alt kısmında iki yan cephede hayvan figürlerinin varlığı rahatça seçilebilmektedir. Tanrıçanın bir yanında boğa ve diğer yanında ise bir köpek figürü bulunmaktadır (fig. 9-10). Sağ cephede profilden tasvir edilen boğa, ayakta ve sağa dönük pozisyondadır. Ön bacaklar dik ve gergin, arka bacaklar ise dizden hafif bükülerek işlenmiştir. Sol cephesinde ise sola doğru koşan bir köpek profilden verilmiştir. Köpeğin ön bacakları öne doğru, arka bacaklar ise arkaya doğru gergin yapılmıştır. Uzun sivri kulakları arkaya doğru ve kuyruğu da dik olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca ön cephede tanrıçanın ayakları altında sağa doğru hamle yapmış olan kedigillerden bir hayvan anlatımına ait izler bulunmaktadır (fig. 7). Gövdesinin ön kısmı kırık ve eksik olduğu için hangi hayvana ait bir figür olduğu konusunda bir şey söylemek zordur. Tahtın çevresindeki bu hayvan figürleri alçak kabartma olarak basit hatlarla tasvir edilmiştir.

Hayvanlar Eşliğinde Tanrıça

Oturur vaziyette ya da ayakta hayvanlar eşliğinde betimlenen tanrıça anlatımları tarih öncesinden itibaren farklı dönem ve kültür coğrafyalarından tanınmakla birlikte bu tanrıçaların ait oldukları coğrafyada hangi isimler ve sıfatlarla tapınım gördükleri yazıtlarla belirtilmedikleri sürece oldukça sorunludur. Yazılı belgelerle eşleştirildiğinde Ana Tanrıça imgesi Hurrilerde "Hepat", Hititlerde "Arrinna'nın Güneş Tanrıçası", Yeni Hitit Dönemi'nin Hitit ve Hurri toplumlarında Kubaba olarak tanımlanır[3]. MÖ VI. yüzyıldan itibaren ise Hellenlerin Ana Tanrıça tanımlarında "Phryg tanrıçası

3 Ele geçen en erken Phryg yazıtlarında Kubeleya/Kubileya bir yakarı sözcüğü olarak kullanılırken, Phryg topraklarında tanrıça genel olarak Matar/Mater olarak anılmıştır (Brixhe – Lejeune 1984, M-01c, W-04, 281).

Kybele"[4] atıfları başlar. Hellen dünyasında, Meter, Kybele, Kybebe, Agdistis gibi isimlerle anılan tanrıça Phrygler'de Mater adıyla "ana" karakteri kazanmıştır. Hellen dünyası da ona bu sebeple "Meter" adını vermiştir[5]. Özellikle Hellenistik-Roma Kybele araştırmaları için temel kaynak oluşturan Vermaseren'in yedi ciltlik "*Corpus Cultus Cybelae Attidisque*"sinde Kybele Akdeniz, Küçük Asya ve Güney Avrupa örneklerinde büyük çoğunlukla her iki yanında aslanları ile tahtta oturan polos, tympanon ve patera taşıyan ikonografisiyle ön plana çıkmaktadır[6].

Kybele, hayvanlar hakimesi ya da Potnia Theron olarak Artemis ile özdeşleştirilmiştir[7]. Öte yandan Artemis'in yanı sıra annesi Leto da Kybele ile sıkça yer değiştirmiş ya da benzer biçimlerde tapınım görmüştür[8]. Kybele ile özdeşleştirilerek Ana Tanrıça karakteriyle yaygın bir tapınıma sahip olan Artemis çok yönlü bir tanrıçadır. Anadolu'da Artemis Ephesia[9], Artemis Sardiane[10] ve Artemis Pergaia[11] gibi adına kent isimleri eklenmiş yerel kültleriyle de tanınmaktadır. Tanrıçanın en eski ve en yaygın epithetonu hayvanlar hakimi Potnia Theron'dur[12]. Ancak vahşi doğanın, bereketin tanrıçası, ormanların, suların, avcılığın, evli kadınların, doğumun, gençlerin, kentlerin, yolların ve limanların koruyucusu olarak çok yönlü bir tanrıça olan Artemis[13], tapınım gördüğü yerlerde farklı epithetonlarla karşımıza çıkar[14]. Tanrıçanın Ege'nin batısında avcılığı ve bakireliği; doğusunda ise doğanın hakimesi ve bereketi öne çıksa da her iki özelliğiyle de her iki coğrafyada kabul görmüştür[15]. İkonografik olarak tanrıça ok, yay, geyik veya bir köpek ile avcılık yönünü; göğsüne yerleştirilmiş çok sayıda boğa testisi ile bereketi; hilal veya meşaleyle ise gecenin göksel ışığını temsil etmektedir[16].

Hellenistik ve Roma dönemlerinde ise Ege dünyası ve Anadolu yazıtlarında Ana Tanrıça'ya hitapta tıpkı tanrıçanın yurdu sayılan Phryg topraklarında erken sürece

4 Vassileva 2001, 51; Borgeaud 1988, 6. Geç Hitit Pantheonunda Kubaba'nın varlığı etkin bir şekilde Karkamış'ta görülmektedir (Roller 2013, 68-69). Kastabala'daki Aramice yazıtta Kubaba olarak geçen tanrıça, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kybele veya Meter ile değil de Artemis ve Hekate ile özdeşleştirilmiştir (Roller 2013, 71).

5 Roller 2013, 67-157.

6 Küçük Asya için bkz. Vermaseren 1987, CCCA 1.

7 Naumann 1983, 101-102; Burkert 1987, 149. Roller, Potnia Theron'u, "*soyut bir koruyucu ruh olabileceği gibi, bir tanrıça da olabilir ki, bu durumda belki de Artemis, Hera, Meter dahil bazı Yunan tanrıçalarından herhangi biriyle özdeşlemişti*" şeklinde ifade etmektedir (2013, 162). Naumann, doğadaki vahşi hayvanlardan aldığı güçle doğanın hâkimesi olan tanrıçaların farklı coğrafyalarda farklı isimlerle, aynı veya benzer kült karakteri ve ikonografiye sahip tanrıçaları ifade ettiğini belirtir (1983, 101-102).

8 Kirsten 1978, 457-474; Özdemir 2018, 336.

9 Fleischer 1973, 1-137; Larson 2007, 108-112.

10 Fleischer 1973, 187-201; Hoz 1999, 34.

11 Onurkan 1969/1970, 289-298; Fleischer 1973; MacKay 1990, 2045.

12 "*....ama kız kardeşi, yabani hayvanlar tanrıçası, çıkıştı ona, konuştu avcı Artemis, küçük düşürdü onu: "Kaçıyorsun demek, okçu tanrı .....*" (Hom. Il. XXI, 470). Tanrıça Meter'in Potnia Theron ilişkisi için bk. Christou 1968; Naumann 1983, 101-110; Roller 2013, 162.

13 Çelgin 1986.

14 Hom. Il. XXI, 470. Tanrıça Meter'in Potnia Theron ilişkisi için bk. Roller 2013, 162; Artemis Ephesia: Fleischer 1973, 1-137; Larson 2007, 108-112. Artemis Sardiane: Fleischer 1973, 187-201; Hoz 1999, 34. Artemis Pergaia: Onurkan 1969/1970, 289-298; Fleischer 1973; MacKay 1990, 2045; Çelgin 2003a, 119-140.

15 Petzl 2003, 95.

16 Wernicke 1895, 1333-1439.

tarihlendirilen yazıtlarda rastlanıldığı gibi Kubela[17] ya da Kybele yerine en çok Meter adının kullanıldığı görülür. Meter epithetonlarla birleştirilerek "Dağ Anası" *Μήτηρ Ὀρεῖα*[18] ya da "Tanrıların Anası" anlamına gelen *Μήτηρ Θεῶν* şeklinde karşımıza çıkar.

Lykia ve Komşu Coğrafyalarında Tanrıça

Tanrı ve tanrıçaların dağlar, akarsular ya da göller gibi farklı coğrafi nitelikler ile özdeşleştirilerek özgün yerel sıfatlar taşımaları nedeniyle kült araştırmalarında yerel coğrafi unsurlar önem taşımaktadır. Bu bağlamda Arykanda eseri incelenirken kültsel bağlamda Lykia/Milyas kültür coğrafyası ile bağlantı olarak ele alınacak, bu coğrafyaya komşu Kabalia, Kibyratis, Pisidia, Lydia, Phrygia ve Karia, bölge verileri de temel karşılaştırma örnekleri olarak değerlendirilecektir.

Dilbilimsel verilerle kökenleri Anadolu'nun Tunç Çağı halklarından Luwilere dayandırılan Lykialılar'ın dinsel geleneklerinde yerli Anadolu izlerini açığa çıkartma çabası uzunca bir zamandır devam etmektedir[19]. Bu çalışmalar özellikle Klasik ve Hellenistik Dönem Lykçe ve Hellence yazıtlardaki tanrı-tanrıça isimlerine dayandırılır. Ana Tanrıça ve Artemis, Anadolu genelinde olduğu gibi Lykia Bölgesi'nde de önemli ve yaygın bir tapınıma sahiptir. Mitolojik bağlamda Lykia'nın diğer bölgelere göre farkı ikizlerin anası Ana Tanrıça Leto'nun doğum için bu coğrafyayı seçmiş olmasıdır[20]; bu sebeple Leto-Artemis-Apollo üçlemesi bölgede yüzyıllar boyunca ayrıcalıklı bir öneme sahip olmuştur.

Artemis'in annesi Leto'nun Lykçe'de "Lada", Artemis'in ise "Ertemi" olarak adlandırıldığı MÖ V. yüzyıl sonuna ait Letoon yazıtı ile belgelenmiştir[21]. Hatta Ksanthos Beyi Erbinna/Arbinas'ın Ertemi için heykel adadığı Letoon yazıtından bilinir[22]. Öte yandan bölgede Adrasan[23], Phaselis[24] ve Telmessos[25] civarında MS III. ve IV. yüzyıllara tarihlendirilen Kybele'ye adanmış stellerin de varlığı bilinmektedir.

Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'nde de Ana Tanrıça ve Artemis bölgenin inanç sisteminde güçlü varlığını devam ettirmiştir. Bu döneme ait Lykia birlik sikkeleri üzerinde de Artemis tasvirleri bulunur[26]. Tanrıçanın adı kimi zaman Artemis kimi zaman da Meter'e eklenen epithetonlarla karşımıza çıkar. Bu epithetonlar çoğunlukla yerleşim ya da kutsallık atfeden dağlık bir lokasyona aittir. Bu süreç

17 Borgeaud, Meter Kubela'nın paleografik bir kullanımdan doğduğunu ve Meter Oreia'nın ise Hellen etkisiyle zaman zaman coğrafi epitheton alarak (Meter Didyme, Meter Idea vs.) uzun müddet bu şekilde tebcil edildiğini düşünmektedir (Borgeaud 1988, 19). Hatta Borgeaud, bu etkinin ve değişimin Keltler'in Ana Tanrıça kültüründe yer alan «Dağ Anası» = «Tanrıların Anası» ile eşit tutulduğu konusuna da dikkat çekmektedir (1996, 83).

18 Vassileva 2001, 53.

19 Bryce 1986; Frei 1990, 1767-1775.

20 Bölgede Leto'nun neredeyse baitylos formatında en stilize biçimde tasvir edildiği örnek için bakınız Işık 2001, 143-151.

21 Laroche 1980, 5; Bryce 1986, 94, 174; Frei 1990, 1749, 1768; Le Roy 1990, 41; Keen 1998, 200.

22 Schürr 2013, 220.

23 Vermaseren 1987, 219, no. 734.

24 Vermaseren 1987, 218-219, no. 733.

25 Vermaseren 1987, 217, no. 725.

26 Lykia Birlik sikkeleri için bk. Troxell 1982; Tek 2002, 296-303.

tanrıçanın sınırlı coğrafyalarda farklı sıfatlarla anılan özgün tapınım ve kültlere sahip olmaya başladığının göstergesidir.

Örneğin, Meter olarak tanınan tanrıça bölgede Oineoanda[27] ve Nisa'da[28] tanrıça Meter Oreia; Çaltepe'de[29] Meter Kadmene; Kibyra'da[30] Meter Alassene ve Meter Theon[31]; Kitanaura'da yine Meter Theon[32] sıfatlarıyla karşımıza çıkar.

Bölgede Artemis olarak anılan tanrıçanın adına eklen sıfatlar ise daha zengindir. Artemis Eleuthera[33] (Myra), Artemis Kombike[34] (Komba, Arykanda, Tlos), Artemis Aspalos/Akraia[35] (Neapolis), Artemis Thaersenike[36] (Arykanda), Artemis Kitaneurissa[37], Artemis Kelbesis[38] (Kelbessos), Artemis Sidymike[39] (Sidyma), Mnara Artemisi[40], Artemis Tauropolos[41] (Termessos), Artemis Lagbene[42], Artemis Choriki[43], Artemis Maleitike[44], Artemis Olympenike[45], Artemis Kynegetis[46], Artemis Trebendatike[47] ve Artemis Trgosalleion[48] araştırmalar ışığında tanınan örneklerdir[49].

Yukarıdaki Meter ya da Artemis olarak anılan tanrıça hakkındaki bilgilerimizin çoğunluğu adak sunakları üzerindeki yazıtlardan gelmektedir. Bölge ve yakın çevre yazıtlarıyla birlikte belli bir ikonografik gönderme yapan tanrıça anlatımları ise oldukça

27 Heberdey – Kalinka 1896, no. 79; BE (1940), no. 156; Vermaseren 1987, no. 729; Efendioğlu 2010, 35-36.
28 TAM II/3, no. 737; Vermaseren 1987, no. 731; Efendioğlu 2010, 34.
29 Milner 1998, no. 122; SEG XLVIII (1998), no. 1576; Efendioğlu 2010, 31-34.
30 Collignon 1878, no. 16; Corsten v.d. 1998, no. 3, 8; SEG XLVIII (1998), no. 1607; Efendioğlu 2010, 31-34.
31 SEG XLVII (1997), no. 1809; Corsten v.d. 1998, no. 12; Efendioğlu 2010, 37-38.
32 TAM II/3, no. 1222 LII; Vermaseren 1987, no. 732; Efendioğlu 2010, 38-39.
33 Jessen 1905, 2344-2345; Fleischer 1973, 229-233, Taf. 92, a-c; Borchhardt 1975, Taf. 23, D; Kirsten 1978, 465-472; Frei 1990, 1772; Dinstl 1990, 132; Wörrle 1999, 274; Blakolmer 1999, 267; Çevik 2015, 82-83; Sancaktar 2019, Y9-Y12.
34 Adler 1921, 1141. Tlos: Adak – Şahin 2004, 95-96. Ksanthos: Varkıvanç 2017, 50, fig. 5. Letoon: Balland 1981, 19, Nr. 2-3; Frei 1990, 1770, 18.10.1-2. Patara: Frei 1990, 1771, 20.10-1-2; Korkut 2008, 730, 733, Res. 2-3. Simena: Heberdey – Kalinka 1896, 17, Nr. 52; Frei 1990, 1771, 27.10.1. Myra: Frei 1990, 1772, 34.10.2. Arneai: TAM II, 757; Frei 1990, 1772, 38.10.1. Arykanda: Şahin 1994, 92, No. 85, Taf. 15, Sancaktar 2019, Kat. No. Y13-Y15. Komba: Frei 1990, 1773, 41.10.1. Megiste: Frei 1990, 1774, X1.10.1; Diamantaras 1899, 335, Nr. 6.
35 Wentzel 1894, 1192-1193; Çelgin 2002, 124, Çelgin 2003b, 141-170; İplikçioğlu v.d. 2007, 256-278, Nr. 181, 193, 196; Tıbıkoğlu 2008, 12-18, 28-31.
36 Tuğrul 1959, 49; BE 1960, 197, Nr. 371a; Frei 1990, 1773-1774, 47.10.2, 48.10.2; Şahin 1994, 93.
37 Adak – Tüner 2004, 53-54.
38 Çelgin 2002, 124; Çelgin 2003a, 119-140.
39 TAM II, 214, 244; Frei 1990, 1769-1770.
40 Tıbıkoğlu 2012, 456-457, Res. 4.
41 Talloen 2015, 94.
42 Metzger 1952, 17, No. 6, Lev. 2; Robert 1983, 594-597; Frei 1990, 1771, 32.10.8; Smith 1997, 8-9, Lev. IV, b; Coulton 2012, 145; Dökü – Baytak 2017, 237; Özdemir 2018, 329-345.
43 Korkut 2008, 729-730, 733, Res. 1.
44 Bean 1958, 81, Nr. 106 = BE 1959, 246 Nr. 406; BE 1960, 197 Nr. 371; SEG XVII, 1960, 181 Nr. 685; Frei 1990, 1770, 20.5.1
45 Bean 1963, 4; BE 1963, 172, Nr. 252; Frei 1990, 1772, 34.10.3.
46 Freyer-Schauenburg 1994, 83-84, Taf. 1-18; Akyürek-Şahin 2002, 103-113; Schürr 2013, 213-215.
47 Heberdey – Kalinka 1896, 17 Nr. 53; Frei 1990, 1788, 27.10.1.
48 Frei 1990, 1772, 37.10.1; Metzger 1952, 17, Nr. 7; BE 1953, 177 Nr. 195; SEG XVII, 1960, 150 Nr. 550.
49 Frei 1990, 1767-1775; Adak – Tüner 2004, 53-55; Korkut 2008, 729; Tıbıkoğlu 2012, 454-456, 458-459.

sınırlıdır. Bunlar arasında yalnızca Artemis Eleuthera, Artemis Kynegetis, Artemis Lagbene, Artemis Kombikes ve Artemis Tharsenike tanınmaktadır (fig. 13-22).

Arykanda Heykelciği İkonografik Değerlendirme

Tanrıçanın Lykia Bölgesi'nde yerel unsurlar sergileyen betimleri, Arif Kale'de ele geçen tahtta oturan heykelciğin de yerel bir Artemis ya da Meter tasviri olabileceğini düşündürür. Bu bağlamda tanrıçanın örtülü başı, uzun giysisi ve tahtın çevresindeki hayvan figürleri dikkate değerdir. Arif Kale heykelciği, bölgeden bilinen kabartma örnekleriyle bazı farklılıklar gösterse de giysi özelliği, örtünme biçimi ve hayvanlarla birlikte tasvir edilmiş olmasından yola çıkarak Artemis ikonografileriyle benzeştiğini söylemek mümkündür. Heykelciğin, uzun giysili, uzun başörtülü, ksoanon gövdeli ve ayakta betimlenen Artemis Eleuthera ile örtünme biçimi benzerlik göstermektedir[50]. Ksanthos'da ele geçen pişmiş toprak Artemis Kombikes betimlemesinde de ayakta duran tanrıça, khiton ve himation giymiştir[51]. Şimdilik yalnızca Ksanthos'tan bilinen Kombikes betimlemesinde tanrıça herhangi bir atribüte sahip değildir. Tahtta oturan tanrıça heykelciği, Artemis Eleuthera ile uzun giysi ve başörtüsü ve Kombikes ile de uzun giysi dışında bir benzerlik göstermemektedir.

Arif Kale heykelciğinde tahtın sağ yanında boğa, sol yanında köpek ve önünde tanrıçanın ayakucunda tanımlanamayan bir hayvan figürü tasviri yer almaktadır (fig. 7. 9-10). Tahtın çevresindeki köpek ve boğa gibi farklı hayvanların bir arada tasvir edilmiş olması, Artemis'in yerel bir külte ait ikonografisi olabileceğini düşündürür[52]. Tanrıça, Potnia Theron ikonografisinde kutsal hayvanı geyikler başta olmak üzere aslan, domuz, boğa, kuş ve at gibi hayvanlar ile birlikte tasvir edilmiştir[53]. Özellikle boğa veya yaban domuzu bazen taşıyıcı bazen de tanrıçaya eşlik eder pozisyondadır. Bölgeden bilinen adak sunakları ve adak stelleri üzerinde yaban domuzu ve boğa üzerinde oturan veya ayakta duran kadın figürü tasvirleri tanrıça Artemis'in bölgedeki yerel kültleriyle ilişkilendirilmektedir[54]. Bu konuda B. Ş. Özdemir tarafından Fethiye Müzesi'ndeki bir grup kabartmalı adak sunağı ışığında Lykia Bölgesi'ndeki Artemis'in farklı ikonografileri konulu bir çalışma yapılmıştır[55]. Özdemir çalışmasında üç farklı tipolojik sınıflandırma yapmıştır. Bunlardan ilki domuz üzerinde duran veya domuz ile ilişkili figürler, ikincisi ayakta ve ellerini göğüs altında tutan figürler, üçüncüsü ise ayakta ve elinde mızrak taşıyan figürlerdir[56]. Arif Kale heykelciği ise adak sunakları üzerindeki bu üç sınıflandırmadaki kadın figürleriyle uzun giysi ve başörtüsü dışında bir benzerlik göstermemektedir. Söz konusu adak sunaklarındaki betimlerden farklı olarak heykelcik tahtta oturmakta ve tahtın çevresinde üç farklı hayvan tasvir edilmektedir. Bu hayvanlardan köpek, Artemis, Hekate, Asteria, Pluto

50 Artemis Eleuthera için bk. Kirsten 1978, 465-472; Çevik 2015, 82-83. III. Gordianus Dönemi'nde Lykia Kentleri tarafından darp edilen sikkeler üzerindeki tasvirleri için bk. Hans v. Aulock Lykien 1974, Lev. 10, 134-168, 181-185, 258-259, 342, 358.
51 Varkıvanç 2017, 50, fig. 5.
52 Christou 1968, 13-154.
53 Icard-Gianolio – Kahil 1984, 618-753, pl. 442-563.
54 Smith 1997, 8-9.
55 Özdemir 2018, 329-345.
56 Özdemir 2018, 331-334, fig. 1-13.

ve Serapis gibi tanrı/tanrıçaların ikonografisinde görülür. Artemis tasvirlerindeki köpek figürü onun avcılık yönünü temsil eder[57], Hekate betimlerinde ise adak hayvanı olarak yer alır. Ayrıca köpek figürü, ölüm veya şifa dağıtan Hekate, Pluton ve Serapis gibi tanrı/tanrıçaların ikonografisinde de görülmektedir[58]. Heykelcikte tasvir edilen bir diğer hayvan figürü olan boğa, Artemis'in yanı sıra Demeter ile de bir arada görülebilir. Demeter'e kurban olarak sunulan boğa figürü, Lykia Bölgesi'nde özellikle Artemis Lagbene ikonografisinde taşıyıcı veya tanrıçaya eşlik eder şekilde betimlenmiştir. Lykia Bölgesi'nde Artemis Lagbene ikonografisinde karşımıza çıkan domuz figürü ise söz konusu heykelcikte bulunmamaktadır.

Lykia Bölgesi'nde ele geçen kabartmalar üzerindeki yazıtlardan domuz üzerinde veya yanında yer alan figürün Artemis Lagbene olduğu bilinmektedir[59]. L. Robert, domuz üzerinde oturan kadın ikonografili yazıtlı bir stelde tanrıçanın isminin Artemis Lagbene olarak okunduğunu belirtmektedir[60]. Balboura çevresinde yapılan araştırmalarda Artemis Lagbene kabartmalı yazıtsız beş rölyef tespit edilmiştir[61]. T. J. Smith tarafından yayımlanan bu rölyeflerdeki kadın figürünün Artemis Lagbene olarak tanımlanmasının nedeni yazıtlı rölyeflerdeki ikonografik benzerliktir.

Arykanda'da 1997 yılında yapılan çalışmalarda Artemis Lagbene olarak tanımlanan kabartmalı bir adak sunağı ele geçmiştir (fig. 11). Çok aşınmış durumda olan sunağın ana gövdesi üzerinde ön yüzünde alçak kabartma olarak boğa ve arkasında tanrıça ayakta, cepheden tasvir edilmiştir[62]. Bölgeden ve Arykanda örneklerinden bilinen Artemis ikonografisinde tanrıça boğa üzerinde veya yanında iken Arif Kale heykelciğinde ise boğa tahtın sağ yanındadır (fig. 7. 9-10). Bu bağlamda ikonografik olarak doğrudan olmasa da boğa ve yanında olma durumunun benzerlik göstermesi açısından önemlidir. Kentte 1999 yılında da ele geçen bir diğer adak sunağının ön yüzünde de cepheden, kısa tunikli bir kadın figürü ve arkasında sola doğru bir geyik tasvir edilmiştir (fig. 12)[63]. Bu adak sunağındaki hayvan ve tanrıça kavramı da Artemis'in Potnia Theron ikonografisiyle ilişkilidir.

Arykanda heykelciğinde, cepheden ayakları altında gövdesinin ön kısmının kırık ve eksik olmasından dolayı hangi hayvana ait olduğu çok net olmayan bir tasvir bulunmaktadır. Korunmuş olan kısımdan sağa doğru hamle yapmış olan hayvan figürünün kedigillerden aslan veya pantere ait olduğu düşünülebilir. Ana Tanrıça'nın aslanlarla birlikte tasviri, E. Dökü ve İ. Baytak tarafından Kabalis Bölgesi araştırmalarında Kocayaran Tepesinde tespit edilmiştir. Tanrıça burada, iki yanında aslanlarla birlikte tipik bir Kybele ikonografisi sunmasına rağmen Kybele olarak değil sorunlu bir saptama ile Artemis Lagbene olarak tanımlanmıştır[64].

57 Toynbee 1973, 102-103.
58 Toynbee 1973, 122-123.
59 Metzger 1952, 17 No. 6, Lev. 2; Robert 1983, 594-597; Frei 1990, 1771, 32.10.8; Smith 1997, 8-9, Lev. IV, b; Dökü – Baytak 2017, 237; Özdemir 2018, 329-345.
Boston Müzesi'ndeki örnek için bk. https://collections.mfa.org/objects/151288 (10.11.2019).
60 Robert 1983, 594-597.
61 Rölyefler için bk. Smith 1997, 8-9, 15, 17, 21, 31.
62 Sancaktar 2019, Kat. No. AS5; Lev. 73.
63 Sancaktar 2019, Kat. No. AS4; Lev. 73.
64 Dökü – Baytak 2017, 237.

Yapılan araştırmalar, Artemis Lagbene kültünün Roma İmparatorluk Dönemi'nde Dağlık Lykia'da önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir[65]. Yazıtlı kabartmalarda Lagbene, bir hayvanın üzerinde veya arkasında ayakta, bazen başı örtülü, çelenk veya meşale tutar şekilde betimlenmiştir. T. J. Smith, bu kabartmalardaki yaban domuzu ve çok net anlaşılamayan hayvan türlerinin de Lagbene ile ilişkili olabileceğini belirtmektedir[66]. Tanrıçanın Lagbene epithetonunu bir yer adı olan Lagbe'den aldığı düşünülmektedir[67]. Benzer şekilde Artemis Kombikes de Komba (Gömbe) yerleşimiyle ilişkilendirilmektedir[68].

Arif Kale heykelciğinin oturduğu tahtın solunda yer alan köpek figürü, Lykia Bölgesi'nde Dodeka Theoi adak levhalarından bilinen Artemis Kynegetis (köpek süren) ikonografisini düşündürmesi açısından dikkate değerdir[69] (fig. 16-17). Söz konusu adak levhalarında oldukça stilize ve yerel işçilik gösteren kabartma üst panelinin merkezinde bir niş içerisinde tanrıça ve alt panelde de merkezde bir figür ve sağ ve solunda altışardan on iki köpek tasviri görülmektedir[70]. Tanrıçanın Artemis Kynegetis olarak köpekle bir arada sunulan tasvirleri onun avcı kişiliğine vurgu yapar[71].

Bu bağlamda Arif Kale heykelciğinin değerlendirmesinde Roma Dönemi Anadolu'sunda Artemis'in artan kültsel önemi ile yerel tiplerdeki çeşitlenme dikkate alınmalıdır. Tanrıça bu eserde Lykia Bölgesi'nden bilinen Kynegetis ve Lagbene özellikleri ile birleşmiş yerel ve özgün bir ikonografi ile karşımıza çıkmaktadır.

Stil ve Tarihleme

MS VII. -IX yüzyıllara ait bir dolgu içinden gelen, belirgin bir kontekste dahil olmayan Arykanda heykelciği, aşınmış yüzeyi ve çoğu görünmez olmuş detaylarına rağmen, mümkün ölçüde eser üzerinde tarihlemeye yönelik stil incelemesi yapılmıştır. Bu bağlamda aşağıda eserin stil değerlendirmesine olanak tanıyan özellikleri sırasıyla ele alınmıştır.

Oturan tanrıçanın oldukça kalın boyun konturları dışında baş üst gövde ve gözlemlenebildiği kadarıyla üst bacak oranları doğru kullanılmıştır. İki yana yerleştirilmiş şematize boğa ve köpek figürleri resimsel bir durağanlık sergilerken, aşınma ve kopmalar nedeniyle zorlukla seçilen cephedeki hayvan figürünün yaylanan sağrısı diğerlerine göre daha hareketli ve canlı bir duruş sergiler. Benzer biçimde çizgisel ve şematik hayvan anlatımları bölgede MS II. yüzyıl sonlarından itibaren ve III. ve erken IV. yüzyıl boyunca tarihlendirilen Oniki tanrı, Kakasbos gibi yerel kültlere ait adak

65 Pisidia Bölgesi'nde Artemis Lagbene için bk. Karayaka 2007, 97.
66 Smith 1997, 9.
67 Fakat günümüze kadar yapılan araştırmalarda Lagbe'nin lokalizasyonu belirlenebilmiş değildir. Bu konuda araştırmacılar farklı görüşler öne sürmektedir (bk. Robert 1983, 596; Coulton 2012, 145). D. French bir yazıtta, Lagbe demosunun Artemis Lagbene'ye bir adağı olduğunu belirtmekte ve Küçükköy'de (Alifahrettin) tespit edilen epigrafik ve arkeolojik verilerden yola çıkarak söz konusu alanın Lagbe yerleşimiyle ilişkili olduğuna dair bir görüş öne sürmektedir (1994, 87-91, No. 2.4).
68 Artemis Kombikes için bk. Korkut 2008, 730.
69 Artemis Kynegetis ve Dodeka Theoi adak levhaları için bk. Freyer-Schauenburg 1994, 83-84, Taf. 1-18; Akyürek-Şahin 2002, 103-113.
70 Freyer-Schauenburg 1994, 101-110, Abb. 1-10, Taf. 1-18; Akyürek-Şahin 2002, 107, Res. 78-84.
71 Akyürek-Şahin 2002, 112.

kabartmaları ve sunaklarda rastlanmaktadır[72].

Tanrıçanın başını örtüp, kalın yuvarlak sırtlı bantlar halinde iki omuz üzerinden göğse doğru inen himation konturu belirgindir. Saç biçimlendirmesine ait fikir verecek tek yer sağ yönde himation kıvrımının üzerine taşan keskin yatay konturdur. Eserimizde oturan tanrıçaların birçoğunda gözlemlenen arkaik karakterli uzun belikler halinde uzanan saç düzenlemesi yerine (ki himation kıvrımları böyle bir göz yanılgısına sebep vermektedir) boyun hizasında biten küt bir saç modellemesini kullanılmıştır. Çene hizasında benzer şekilde küt biten ve gevşek bir topuz olarak geriye doğru taranan saç tasarımı MS 250- 300 yılları imparatoriçe Otacilla Severa, Etruscilla ve dönemlerinin özel portrelerinde sevilerek kullanılmıştır[73]. Arykanda eserinin korunma durumundaki şansızlığa rağmen bu küçük detay tarihlendirme önermesine yardımcı olan bir ölçüttür.

İkili giysi taşıyan tanrıçanın yalnızca daha iyi korunmuş olan içteki khiton kıvrımları da stilistik değerlendirmede için imkân tanır. Göğüs altından çift şeritli kemerle sıkıştırılmış khiton göğüs üzerinde kalın hatlarla dışa açılan birbirine paralel verev kıvrımlarla hareketlendirilmiştir; göğüsün altında yukarıdakine benzer ancak daha derin oyulmuş kalın paralel kıvrımlar düşey hatlar halinde aşağıya doğru uzanmaktadır. Genel olarak gözlemlenen kalın çizgisel oygularla çalışılmış basit ve görece maharetsiz bir işçiliğe yukarıda stilize hayvan anlatımlarında değinilen Lykia'da Roma Dönemi MS II. yüzyıl sonu ile IV. yüzyıl başlarına tarihlenen yerel üretim sunak ve adak kabartmalarında rastlamak mümkündür.

Sonuç olarak kıvrımlardaki yüzeyselliğe rağmen boyun hariç proporsiyonların uygun kullanımı; cephede silüet halinde seçilen hayvanın ve az da olsa tanrıçanın kendisinde izlenen plastik anlatım geleneğini yaşatan izlerin varlığı eserin tarihlemesini IV. yüzyıla giden süreçten alıkoymaktadır. Arykanda heykelciği saç düzenlemesinde yakalanan ip ucunun da yardımıyla MS III. yüzyılın ikinci yarısı ile sınırlı bir tarihleme uygun görünmektedir.

Sonuç

Lykia Bölgesi ve Arykanda'dan bilinen Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen benzer örnekler göz önünde bulundurulduğunda heykelciğin kullanım yerine dair iki olasılık ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki heykelciğin Arykanda kentinden getirilmiş olduğudur. İkincisi ise Geç Antik Çağ'da kurulan Arif Kale'de Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar inen bir yerleşimin olma ihtimalidir. Fakat kale yerleşiminde şu an görülebilen Geç Antik Çağ'a ait yapı kalıntılarının malzeme teknik özellikleri birbirleri ile benzerdir ve daha erken dönemlerde inşa edilmiş olabileceğini düşündüren herhangi bir yapı kalıntısı saptanmamıştır. Bu noktada kale yerleşiminde başlatılan ve devam edecek olan kazılar, yerleşimin tarihsel sürecine dair daha aydınlatıcı bilgiler sunacaktır.

72 Freyer-Schauenburg 1994, 108, abb. 8, taf. 1-19; Milner – Smith 1994, 65-76; Smith 1997, pl. 3, fig. a-b, 4, fig. a-b; Delemen 1999; Akyürek-Şahin 2002, 103-114; Coulton 2012 151-152; Özdemir 2018, 329-345; Sancaktar 2019, AS4-5, Lev. 73.

73 Dönemin portreleri için bk. RIC IV/3; Wegner v.d. 1979, 24a-b, 32a-f, 33a-b; Wood 1981, 59-68.

Arykanda'da ele geçen yazıtlı ve kabartmalı adak sunakları kentte Artemis'e Kombikes, Eleuthera ve Lagbene gibi sıfatlarla tapınıldığını veya saygı gösterildiğini belgeler niteliktedir[74]. Arif Kale'de ele geçen bu heykelcik bölgede ve kentteki adak sunakları ve steller üzerindeki tasvirlerle stilistik açıdan benzerlik gösterse de kendi içinde Meter, Artemis Lagbene ve Artemis Kynegetis ikonografilerinin farklı özelliklerini taşır; ancak sıralanan üç tanrıça ikografisinden de farklıdır. Söz konusu eser, bölgedeki ve hatta Anadolu'daki mevcut yayınlar dikkate alındığında bilinen tanrıça ikonografileri içinde üniktir. Uzun giysili, başı örtülü ve tahtın çevresinde boğa, köpek ve kedigillerden aslan veya panter gibi hayvan figürleriyle betimlenmiş olan Arykanda eserinin yerel kültler bağlamında tanrıçanın hangi ad ve sıfatla anıldığını belirlemek güçtür. Buna rağmen heykelcikteki köpek Kynegetis, boğa Tauropolos gibi bölgedeki farklı Artemis kültlerine ait epithetonları bir arada çağrıştırması nedeniyle Tanrıça'yı genel olarak Potnia Theron olarak tanımlamak uygun olacaktır.

74 Sancaktar 2019, Kat. No. AS4-5.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Adak – Şahin 2004	Adak, M. – S. Şahin, “Neue Inschriften Aus Tlos”, Gehyra 1, 85-105.
Adak – Tüner 2004	Adak, M. – N. Tüner, “Neu Inschriften aus Olympos und Seinem Territorium I”, Gephyra 1, 53-65.
Adler 1921	Adler, “Kombike”, RE XI/1, 1141.
Akyürek-Şahin 2002	Akyürek-Şahin, E. N., “Oniki Tanrıya Adanmış Adak Stelleri, Likya’da Bir Geç Devir Kültü: Dodekatheoi”, Likya İncelemeleri 1 (ed. S. Şahin – M. Adak), İstanbul, 103-114.
Balland 1981	Balland, A., Inscriptions d’époque impériale du Létôon, Fouilles de Xanhos VII, Paris.
BE	BE = Bulletin épigraphique.
Bean 1958	Bean, G. E., Inscriptions in the Antalya Museum, Belleten 22, 21-91.
Bean 1963	Bean, G. E., “Report on a Journey in Lycia 1960”, AAWW 99, 4-9.
Blakolmer 1999	Blakolmer, F., "Zum Grab des Ploutiades in der Nekropole V von Limyra", Steine und Wege, Festschrift für Dieter Knibbe zum 65 (ed. P. Scherrer), Geburtstag, 261-268.
Borchhardt 1975	Borchhardt, J., Myra: Eine Lykische Metropole in Antiker und Byzantinischer Zeit, IstForsch 30, Tübingen.
Borgeaud 1988	Borgeaud, P., The Cult of Pan in Ancient Greece (trans. K. Atlass - J. Redfield) Chicago.
Brixhe – Lejeune 1984	Brixhe C, – M. Lejeune, Corpus des inscriptionspaléo-phrygiennes, Paris.
Bryce 1986	Bryce, T. R., The Lycians The Lycians in Literary and Epigraphic Sources, Copenhagen.
Burkert 1987	Burkert, W., Greek Religion, Oxford.
Christou 1968	Christou, C., Potnia Theron, Eine untersuchung über ursprung, Erscheinungsformen und wandlungen Der Gestalt einer Gottheit, Thessaloniki.
Collignon 1878	Collignon, M., “Inscription d’ormele en Phrygie I”, BCH 2, 170-184.
Corsten v.d. 1998	Corsten, Th. – Th. Drew-Bear – M. Özsait, “Kibyra”, EA 30, 48-80.
Coulton 2012	Coulton, J. J., “Middle Roman Balboura: mid first ceuntry AD to late third ceuntry AD”, (ed. J. J. Coulton), The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia, British Institute at Ankara Monograph 43, Ankara, 123-163.
Çelgin 1986	Çelgin, G., Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde Artemis, İstanbul.
Çelgin 2002	Çelgin, A. V., “Termessos Tanrıları ve Kent Alanından Artemis'in Yeni Epithet ve Kültlerini Belgeleyen Üç Yazıt (Bir Ön Değerlendirme)”, Adalya V, 121-136.
Çelgin 2003a	Çelgin, A. V., “Termessos Egemenlik Alanında Artemis Kültleri I: Ahırtaş/Örentepe (Kelbessos) Antik Yerleşmesindeki “Artemis Kelbesis” Kültü, Son Epigrafik Araştırmaların Katkılarına Bir Bakış”, Adalya VI, 119-140.
Çelgin 2003b	Çelgin, A. V., "Termessos Egemenlik Alanında Artemis Kültleri II: Keldağ/Göldağ (Neapolis) Antik Yerleşmesindeki “Aspalos-Artemis Akraia” Kültü, Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Bir Değerlendirme”, Adalya VI,

141-170.

Çevik 2015 Çevik, N., Lykia Kitabı, İstanbul.

Delemen 1999 Delemen, İ., Anatolian Rider Gods: A Study on stone finds from the regions of Lycia, Pisidia, Isauria, Lycaonia, Phrygia, Lydia and Caria in the Late Roman Period, Bonn.

Diamantaras 1899 Diamantaras, A. S., "Επιγραφαί εκ Λυκίας", BCH 23, 333-339.

Dinstl 1990 Dinstl, A., "Götter in Lykien", Ed. Anon. Götter, Heroen, Herrscher in Lykien, Katalog der Ausstellung Schloss Schallaburg, Wien – München, 132-133.

Dökü – Baytak 2017 Dökü, E. – İ. Baytak, "Kabalis Bölgesi Demirçağ Yerleşim Tipleri ve Gözetleme/ Haberleşme Kaleleri", MJH VII/2, 223-242.

Efendioğlu 2010 Efendioğlu, T., Hellenistik ve Roma Çağlarında Likya'da Yerel Tanrı ve Tanrıçalar, İstanbul.

Fleischer 1973 Fleischer, R., Artemis von Ephesos und verwandte Kultstatuen aus Anatolien und Syrien, Leiden.

Frei 1990 Frei, P., "Die Götterkulte Lykiens in der Kaiserzeit", ANRW II, 18-3, 1729-1864.

French 1994 French, D., "Isinda and Lagbe", Studies in the History and Topography of Lycia and Psidia, (ed. D. French), London, 53-90.

Freyer-Schauenburg 1994 Freyer-Schauenburg, B., Die lykischen Zwölfgötter-Reliefs, mit Beiträgen zuden Inschriften von Georg Petzl, Asia Minor Studien, Band 13, Bonn.

Hans v. Aulock Lykien 1974

Hans von Aulock, Die Münzprägung des Gordian III und der Tranquilina in Lykien, Tubingen.

Heberdey – Kalinka 1896 Heberdey, R. – E. Kalinka, Bericht über zwei Reisen im südwestlichen Kleinasien, Wien.

Hom. Il. Homeros, İlyada (çev. A. Erhat), İstanbul, 1997.

Hoz 1999 Hoz, M. P., Die lydischen Kulte im Lichte der griechischen Inschriften, AMS 36, Bonn.

Işık 2001 Işık, F., "Die anthropomorphe Halbstatue der 'Eni Mahanahi' aus Letoon", Macellum, Culinaria Archaeologica, Robert Fleischer zum 60. Geburtstag von Kollegen (ed. N. Birkle), Mainz, 143-151.

İplikçioğlu v.d. 2007 İplikçioğlu, B. - G. Çelgin - V. Çelgin, Epigraphische Forschungen in Termessos und Seinem Territorium IV, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte Wien.

Icard-Gianolio – Kahil 1984

Icard-Gianolio, N. – L. Kahil, "Artemis", LIMC II/1-2, 618-753, pl. 442-563.

Jessen 1905 Jessen, "Eleuthera", RE, 2344-2345.

Karayaka 2007 Karayaka, N., Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları, İstanbul.

Keen 1998 Keen, A. G., Dynastic Lycia, A Political History of the Lykians and Their Relations With Foreign Powers c. 545-362 BC, Brill.

Kirsten 1978 Kirsten, E., "Artemis von Ephesos und Eleuthera von Myra mit Seitenblicken auf St. Nicolaus und auf Kommagene", Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens,

Festschriftfür Friedrich Karl Dörner zum 65. (ed. S. Şahin – E. Schwertheim – J. Wagner), Leiden, 457-488.

Knoblauch – Witschel 1993

Knoblauch, von P. – C. Witschel, "Arykanda in Lykien Eine Topographische Aufnahme", AA 1993, 229-262.

Korkut 2008 — Korkut, T., "Adak Sunakları Işığında Likya'da Artemis Kültü", Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağan Kitabı (ed. İ. Delemen – S. Çokay Kepçe – A. Özdizbay – Ö. Turak), İstanbul, 727-731.

Larson 2007 — Larson, J., Ancient Greek Cults: A Guide, New York and London.

Laroche 1980 — Laroche, E., "Les dieux de la Lycie classique D'apres les textes lyciens", Actes du Colloque sur la Lycie Antique (ed. H. Metzger), Bibliothèque de l'Institut Francais d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul 27, 1-6.

Le Roy 1990 — Le Roy, C., "Die Religion der Lykier", Götter, Heroen, Herrscher in Lykien, Katalog der Ausstellung Schloss Schallaburg, 41-44.

MacKay 1990 — MacKay, T., "Major Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia", ANRW II, 18.3 Religion, 2045-2129.

Metzger 1952 — Metzger, H., Catalogue des monuments votifs du Musée d'Adalia, Paris.

Milner – Smith 1994 — Milner, N. P. – M. F. Smith, "New Votive Reliefs from Oinoanda", AnatSt 44, 65-76.

Milner 1998 — Milner, N. P., An Epigraphical Survey in the Kibyra-Olbasa region conducted by A. S. Hall, Ankara.

Naumann 1983 — Naumann, F., "Die Ikonographie der Kybele in der Phrygischen und Griechischen Kunst", IstMitt suppl. 28, Tübingen.

Onurkan 1969/1970 — Onurkan, S., "Artemis Pergaia", IstMitt 19/20, 289-298.

Özdemir 2018 — Özdemir, B., "Fethiye Müzesi'nden Bir Grup Kabartmalı Sunak Işığında Likya'da Artemis'in Farklı İkonografileri", Cedrus VI, 329-345.

Petzl 2003 — Petzl, G., "Zum religiösen Leben im westlichen Kleinasien. Einflüsse und Wechselwirkungen", Religion und Region. Götter und Kulte aus dem östlichen Mittelmeerraum. AMS 45 (ed. E. Schwertheim – E. Winter), Bonn, 93-101.

RIC IV/3 — Mattingly, H. – E. A. Sydenham, Gordian III - Uranius Antoninus, The Roman Imperial Coinage, vol. 4/3, London 1949.

Robert 1983 — Robert, L., "Document d' Asie Mineure", BJH 107/1, 497-599.

Roller 2013 — Roller, L. E., Anadolu Kybele Kültü: Ana Tanrıça'nın İzinde (çev. B. Avunç), İstanbul.

Sancaktar 2019 — Sancaktar, H., Arykanda I, Arykanda Akropolisi Kutsal Alanları ve Kültleri, Ankara.

Schürr 2013 — Schürr, D., "Beobachtungen zu den Zwölfgötter-Reliefs in Lykien" Adalya XVI, 213-220.

SEG XVII — Supplementum Epigraphicum Graecum, Vol. XVII (1960).

SEG XLVII — Supplementum Epigraphicum Graecum, Vol. XLVII (1997).

SEG XLVIII — Supplementum Epigraphicum Graecum, Vol. XLVIII (1998).

Smith 1997	Smith, T. J., "Votive Reliefs from Balboura and Its Environs", AnatSt 47, 3-49, Lev. I-VIII.
Şahin 1994	Şahin, S., Die Inschriften von Arykanda, IK 48, Bonn.
Talloen 2015	Talloen, P. Cult in Pisidia, Religous Practice in Southwestern Asia Minor from Alaxander Great to the Rise of Christianity, SEMA X, Turnhout.
TAM II	Kalinka, E., Tituli Asiae Minoris II: Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti, 1: Pars Lyciae occidentalis cum Xantho oppido, 2: Regio quae ad Xanthum flumen pertinet praeter Xanthum oppidum, 3: Regiones montanae a valle Xanthi fluminis ad oram orientalem, Vindobonae 1920-1944.
Tekinalp v.d. 2019	Tekinalp, M. – H. Sancaktar – Ş. Yıldırım – F. Seviç, "Arykanda 2018 Yılı Çalışmaları", KST 41/3, 87-107.
Tıbıkoğlu 2008	Tıbıkoğlu, H. O., Neapolis Tapınakları (Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.
Tıbıkoğlu 2012	Tıbıkoğlu, H. O., "Doğu Likya'da Artemis Kültü", Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdeniz Sempozyumu 04-07 Kasım 2009 (ed. K. Dörtlük - R. Boyraz Seyhan), İstanbul, 453-464.
Toynbee 1973	Toynbee, J. M. C., Animals in Roman Life and Art, London.
Troxell 1982	Troxell, H. A., The Coinage of the Lycian League (Numismatic Notes and Monographs 162), New York.
Tuğrul 1959	Tuğrul, L., "Küçük Asya Kitabelerinde Artemis", Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı VIII/2 - 1958, 45-60.
Varkıvanç 2017	Varkıvan, B., "2016 Yılı Ksanthos Kazıları", Anmed 15, 40-55.
Vassileva 2001	Vassileva, M., "Further considerations on the cult of Kybele", AS 51, 51-63.
Vermaseren 1987	Vermaseren, M. J., Cultus Cybelae Attidsque (CCCA) I, Leiden – New York – København – Köln.
Wegner v.d. 1979	Wegner, M. – J. Bracker – W. Real, "Gordian III bis Carinus, Das römische Herrscherbild 3.3, Berlin, 1979.
Wentzel 1894	Wentzel, "Akraia/Akraios", RE I, 1192-1193.
Wernicke 1895	Wernicke, "Artemis", RE II/1, 1335-1440.
Wood 1981	Wood, S., "Studies in Roman Portraiture of the Third Century", AJA 85, 59-68.
Wörrle 1999	Wörrle, M., "Artemis und Eleuthera in Limyra", Steine und Wege, Festschrift für Dieter Knibbe zum 65. Geburtstag (ed. P. Scherrer), Wien, 269-274.

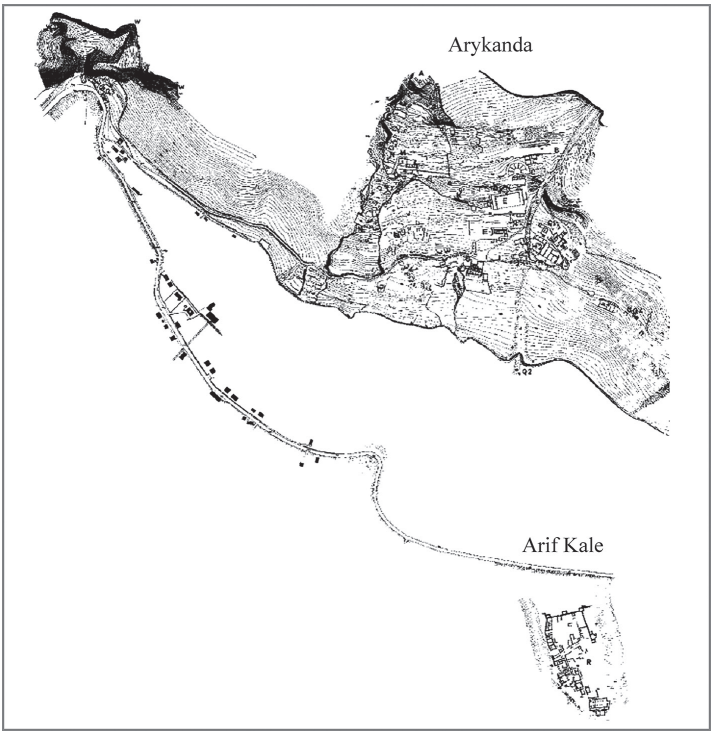

Fig. 1 Arykanda ve Arif Kale Topografik Plan (Knoblauch – Witschel 1993).

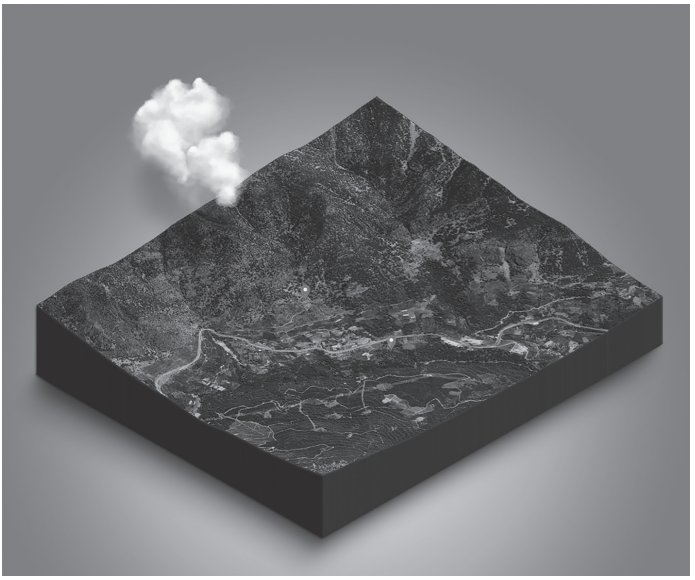

Fig. 2 Aykırıçay Vadisi 3 Boyutlu Topografik Modelleme (Kazı Arşivi).

Fig. 3 Arif Kale Yerleşim Planı (Kazı Arşivi).

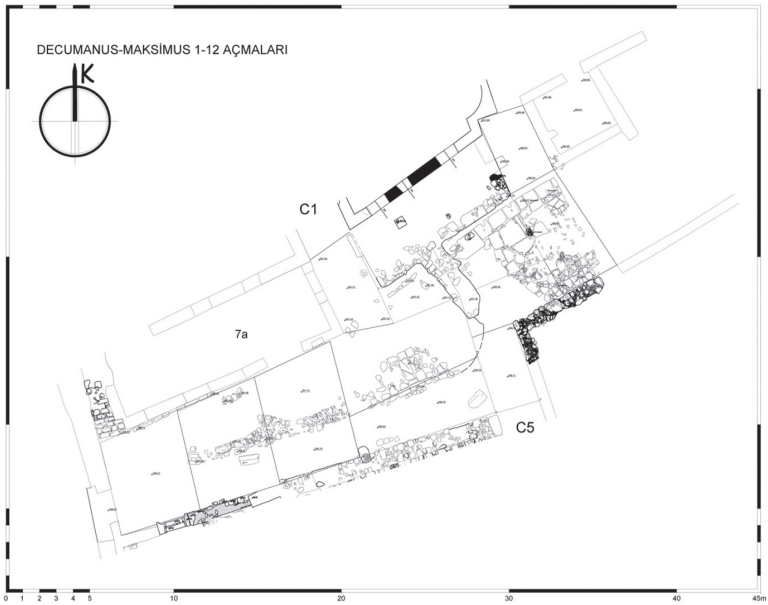

Fig. 4 Heykelciğin Ele Geçtiği Decumanus Maximus - 2018 Yılı Çalışmaları (Kazı Arşivi).

Fig. 5 Heykelciğin Ele Geçtiği Decumanus Maximus - 2018 Yılı Çalışmaları (Kazı Arşivi).

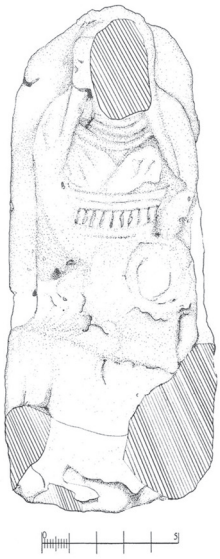

Fig. 6a Arif Kale Yerleşiminde Ele Geçen Haykelcik Ön Görünüş.

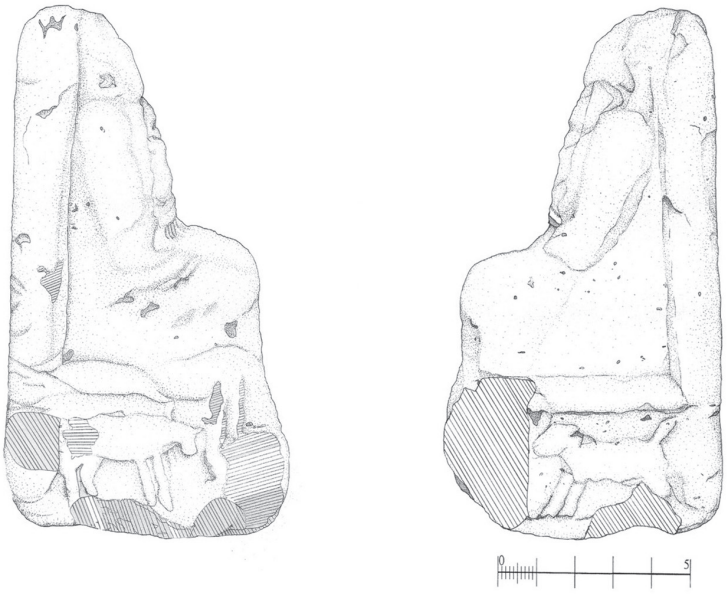

Fig. 6b-c Arif Kale Yerleşiminde Ele Geçen Haykelcik Sol ve Sağ Yan Görünüş.

Fig. 7 Arif Kale Yerleşiminde Ele Geçen Heykelcik Ön Görünüş (H. Sancaktar).

Fig. 8 Arif Kale Yerleşiminde Ele Geçen Heykelcik Arka Görünüş (H. Sancaktar).

Fig. 9 Arif Kale Yerleşiminde Ele Geçen Heykelcik Sağ Yan Görünüş (H. Sancaktar).

Fig. 10 Arif Kale Yerleşiminde Ele Geçen Heykelcik Sol Yan Görünüş (H. Sancaktar).

Fig. 11 Artemis Lagbene
(Sancaktar 2019, Kat. No. AST 5).

Fig. 12 Artemis Potnia-Theron
(Sancaktar 2019, Kat. No. AST 4).

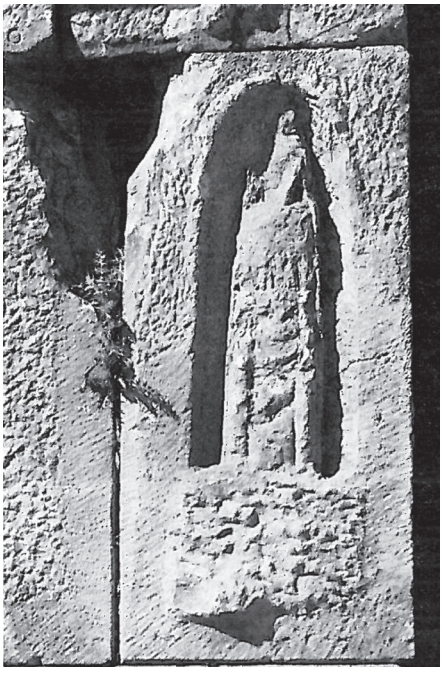

Fig. 13 Artemis Elauthera
(Borchhardt 1975, Taf. 23, D).

Fig. 14 Gordianus III - Artemis Elauthera
(Foto. H. Sancaktar Kazı Arşivi).

Fig. 15 Gordianus III - Artemis Elauthera
(Hans v. Aulock Lykien, Cat. No. 165).

Fig. 16 Artemis Kynegetis (Freyer-Schauenburg 1994, Taf. 12, No.1)

Fig. 17 Artemis Kynegetis (Freyer-Schauenburg 1994, Taf. 1, No.1)

Fig. 18 Artemis Lagbene (Smith 1997, P1. IV-b).

Fig. 19 Artemis Lagbene (Özdemir 2018, 332, Fig. 1).

Fig. 20 Artemis Kombike (Varkıvanç 2017, 52, Fig. 5).

Fig. 21 Artemis Tharsenike (Şahin 1994, Taf. 15, Nr. 86a).

Fig. 22 Artemis Tharsenike (Şahin 1994, Taf. 15, Nr. 86b).